

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.1.15>

Л. Г. Уртаєва

кандидат юридичних наук,
викладач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародного гуманітарного університету

ВИДОВА ГРАДАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Статтю присвячено висвітленню питань, пов'язаних із визначенням поняття «фінансове правопорушення» та здійсненням їх видової градації.

Вказано, що нормативне закріплення терміну «фінансове правопорушення», містилось в низці підзаконних нормативно-правових актів, де під цим визначенням розумілось дію або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання всіх форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб, громадян України та іноземних громадян, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм.

Встановлено відсутність єдиного підходу до визначення критеріїв розмежування фінансових правопорушень.

Запропоновано під терміном «фінансове правопорушення» розуміти протиправне, суспільно шкідливе або небезпечне діяння, що порушує норми фінансового законодавства та за яке законом передбачено юридичну відповідальність.

Встановлено відсутність єдиного підходу до визначення критеріїв розмежування фінансових правопорушень.

Аргументовано, що основою виокремлення фінансового правопорушення як самостійного виду юридичного правопорушення є специфіка фінансових правовідносин, які є об'єктом посягання. Визначено загальні ознаки фінансового правопорушення, зокрема: 1) його вираженість у формі діяння (а саме дії чи бездіяльності); 2) притаманність небезпечного та суспільно шкідливого характеру; 3) є протиправним діянням, яке порушує норми фінансового законодавства та зачіпає фінансові інтереси держави; 4) за його вчинення законом передбачена юридична відповідальність тощо.

Вказано, що одним із можливих критеріїв для класифікації фінансових правопорушень у законодавстві визначено вид відповідальності, до якого буде притягнуто суб'єкта, зокрема: 1) фінансові правопорушення, за які встановлено адміністративну відповідальність; 2) фінансові правопорушення, за які встановлено кримінальну відповідальність.

Обґрунтовано достатню широкість об'єкту, що охороняється адміністративним правом та включає адміністративні правопорушення, що можна визначити як фінансові, а саме: порушення правил про валютні операції; порушення порядку здійснення валютних операцій; розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску або порушення порядку здійснення емісії цінних паперів; порушення порядку ведення податкового обліку, надання аудиторських висновків; ненадання документів, надання яких передбачено законодавством про депозитарну систему України; порушення порядку оприлюднення фінансової звітності або консолідованої фінансової звітності; порушення законодавства з фінансових питань тощо.

Ключові слова: фінансове правопорушення, відповідальність, градація, фінансове законодавство, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність, бюджетні правовідносини, податкові правовідносини, банківська діяльність, сфера грошового обігу, валютне регулювання.

Актуальність теми. Розвиток суспільних відносин призводить до появи нових видів правопорушень, залишаючи позаду традиційний їх поділ на кримінальні, адміністративні, дисциплінарні. В останні роки дедалі ґрунтовніше на нормативному та доктринальному рівнях формуються підстави для виокремлення фінансових правопорушень як окремого виду. Першочергово це пов'язано з тим, що фінансове право впливає на суспільні відносини шляхом встановлення прав та обов'язків між їхніми учасниками, забезпечуючи їх реалізацію можливим державно-правовим примусом в частині планомірного утворення, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів коштів державою та органами місцевого самоврядування.

Теоретичну основу склали доктринальні висновки, яких зроблено провідними вченими в сфері адміністративного та фінансового права, зокрема такими, як: В.Б. Авер'яновим, З.М. Будько, Л.К. Вороновою, В.К. Колпаковим, О.В. Кузьменком, М.П. Кучерявенком, С.В. Ківаловим, Т.А. Латковською, Л.А. Савченко, І.П. Устинова та ін. Проте, не зважаючи на динамічний розвиток сфери фінансів, на значну кількість галузевих наукових праць, досі не вироблено єдиного нормативного закріплення поняття «фінансове правопорушення», а також підходу до визначення критеріїв розмежування фінансових правопорушень, що потребує наукового опрацювання та підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

Традиційно фінансові правопорушення зустрічаються у межах податкової [1, с. 84], бюджетної та валютної сфер [2, с. 23]. Так, І.П. Устинова обґрунтовує необхідність виділення фінансового правопорушення як самостійної підстави для застосування заходів фінансової відповідальності та пов'язує це, перш за все, з наявністю особливої правової галузі – фінансового права. Однією з ознак самостійності галузі завжди є, на думку науковця, наявність власного інституту примусу. У галузі фінансового права такий інститут представлений у комплексі нормативних актів, регулюючих порядок здійснення фінансової діяльності [3, с. 241].

На думку В. Нагребельного, фінансове правопорушення є фактичною підставою для притягнення до фінансово-правової відповідальності, тому внаслідок цього воно характеризується сукупністю об'єктивних і суб'єктивних ознак, які в сукупності утворюють склад фінансового правопорушення [4, с. 44].

Гетманець О.П. пропонує термін «фінансове правопорушення» розглядати як протиправне винне діяння (дія або бездіяльність) колективного або індивідуального суб'єкта правовідносин у сфері фінансової діяльності держави, муніципальних органів влади, за яке законодавством передбачена фінансова відповідальність (фінансові санкції) [5, с. 127].

Нестеренко В.В. приходиться до висновків, про те, що сучасна вітчизняна доктрина у сфері фінансового правопорушення розвивається у двох напрямках, таких як розгляд фінансових правопорушень як підстави фінансово-правової відповідальності та розгляд фінансових правопорушень як самостійного інституту фінансового права. Автор виокремлює такі основні підходи до визначення фінансових правопорушень як: 1) *функціональний*, за якого фінансове правопорушення є підставою фінансово-правової відповідальності; 2) *перехідний*, за якого фінансове правопорушення є безумовною підставою фінансової відповідальності та окремим діянням); 3) *адміністративно-діалектичний*, за якого фінансове правопорушення є підставою адміністративної відповідальності; 4) *інтеграційний*, який об'єднує функціональний підхід та визнає фінансові правопорушення підставою для кримінальної, цивільної, адміністративної, та інших видів діяльності; 5) підхід, що визнає фінансові правопорушення самостійним видом правопорушення [6, с. 94].

Щодо нормативного закріплення терміну «фінансове правопорушення», того його визначення наводилось у низці нормативно-правових актів, які вже втратили чинність. Зокрема,

- в Інструкції про порядок проведення ревізій і перевірок державною контрольно-ревізійною службою в Україні, затвердженої наказом Головного контрольно-ревізійного управління України від

03.10.1997 р. № 121, де під *фінансовим правопорушенням* пропонувалось розуміти дію або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання всіх форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб, громадян України та іноземних громадян, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм [7],

- в Інструкції про порядок проведення контрольних заходів контрольно-ревізійним сектором Державної судової адміністрації України, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 04.02.2005 р. № 11, де *фінансове правопорушення* розглядалось як дія або бездіяльність посадових осіб судів загальної юрисдикції, територіальних управлінь державної судової адміністрації та підприємств, організацій, що належать до сфери управління Державної судової адміністрації України, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм [8].

З огляду на відсутність нормативного закріплення в чинних актах законодавства правової категорії «фінансове правопорушення», пропонуємо під цим терміном розуміти протиправне, суспільно шкідливе або небезпечне діяння, що порушує норми фінансового законодавства та за яке законом передбачено юридичну відповідальність.

Водночас звертаємо увагу, що основою виокремлення фінансового правопорушення як самостійного виду юридичного правопорушення може слугувати першочергово специфіка фінансових правовідносин, які є об'єктом посягання. До загальних ознак фінансового правопорушення можна віднести: 1) його вираженість у формі діяння (а саме дії чи бездіяльності); 2) притаманність небезпечного та суспільно шкідливого характеру; 3) є протиправним діянням, яке порушує норми фінансового законодавства та зачіпає фінансові інтереси держави; 4) за його вчинення законом передбачена юридична відповідальність тощо [9, с. 156].

Що стосується видової характеристики фінансового правопорушення, то для цілей градації фінансових правопорушень, залежно від виду фінансових правопорушень, слід виходити з того, що:

а) *фінансові правовідносини* – це урегульовані нормами фінансового права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії суб'єктивних прав і юридичних обов'язків з приводу формування, розподілу (перерозподілу) і використання коштів публічних грошових фондів;

б) *фінансові правовідносини* можливо класифікувати за матеріальним змістом на наступні види: бюджетні правовідносини, податкові правовідносини, правовідносини у сфері державного кредиту та боргу, правовідносини у сфері формування, розподілу та використання коштів позабюджетних фондів соціального страхування, правовідносини у сфері банківської діяльності, правовідносини, що виникають у сфері грошового обігу і розрахунків, правовідносини у сфері валютного регулювання і контролю тощо [10]. При цьому, відповідні положення містяться у профільному законодавстві України. Наприклад, у Податковому кодексі України *податковим правопорушенням* визначено «...протиправне, винне (у випадках, прямо передбачених цим Кодексом) діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (в тому числі осіб, прирівняних до нього), контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених цим Кодексом» (ст. 109.1) [11].

Можливим критерієм для класифікації фінансових правопорушень у законодавстві є вид відповідальності, до якого буде притягнуто суб'єкта. Первинно, це: 1) фінансові правопорушення, за які встановлено адміністративну відповідальність; 2) фінансові правопорушення, за які встановлено кримінальну відповідальність.

Щодо адміністративної відповідальності, то її встановлено Кодексом України про адміністративні правопорушення, а саме положеннями Глави 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності». Достатньо широким є об'єкт, що охороняється адміністративним правом та включає адміністративні правопорушення, що можна визначити як фінансові, а саме:

– порушення правил про валютні операції (ст. 162);

– порушення порядку здійснення валютних операцій (ст. 162⁻¹);

– розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску або порушення порядку здійснення емісії цінних паперів (ст. 163);

– порушення порядку ведення податкового обліку, надання аудиторських висновків (ст. 163-1);

– ненадання документів, надання яких передбачено законодавством про депозитарну систему України (ст. 163-6);

– порушення порядку оприлюднення фінансової звітності або консолідованої фінансової звітності (ст. 163-16);

– порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164-2) тощо [12].

Кримінальна відповідальність за фінансові правопорушення встановлена Кримінальним кодексом України, а саме Розділом VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», який містить вказівку на такі фінансові правопорушення:

– виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, що існують у паперовій формі, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст. 199);

– незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200);

– нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210);

– ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212) тощо [13].

Доцільно звернути увагу на використання в формулюванні назви Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим правопорушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна» словосполучення «*фінансові правопорушення*» [14] з одночасною змістов-

ною вказівкою на положення Господарського кодексу України. Вибір такої назви апіорі є невірним. Так, відповідно до ст. 4 Господарського кодексу України «*фінансові відносини за участі суб'єктів господарювання, що виникають у процесі формування та контролю виконання бюджетів усіх рівнів – не є предметом регулювання господарського законодавства*». Також, Главою 2 хоча й виокремлено «Основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання» [15], вони характеризують окремі ознаки діяльності держави в особі уповноважених суб'єктів, але лише створюють умови для фінансової діяльності.

Висновки. Таким чином, в законодавстві України, станом на теперішній час, питання визначення фінансових правопорушень здійснюється шляхом конкретизації нормативних ознак окремих видів фінансових правопорушень та виду відповідальності, до якої притягується особа.

Фінансові правовідносини, в межах яких можуть бути вчинені фінансові правопорушення характеризуються багатогранністю та суттєвою диференціацією залежно від спрямування.

Основою виокремлення фінансового правопорушення як самостійного виду юридичного правопорушення є специфіка фінансових правовідносин, які є об'єктом посягання.

Одним із можливих критеріїв для класифікації фінансових правопорушень у законодавстві визначено вид відповідальності, до якого буде притягнуто суб'єкта, зокрема: 1) фінансові правопорушення, за які встановлено адміністративну відповідальність; 2) фінансові правопорушення, за які встановлено кримінальну відповідальність.

Список використаної літератури:

1. Будько З. М. Фінансово-правова відповідальність за вчинення податкових правопорушень: дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2005. С. 84.
2. Фінансове право : навч. посібник / Савченко Л. А. та ін. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2001. С. 23.

3. Устинова І. П. Фінансове право. 2011. Вип. 15. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27754/Ustinova.pdf?sequence=1>
4. Нагребельний В. П., Чернадчук В. Д., Сухонос В. В. Фінансове право України. Загальна частина : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Укр. акад. банківської справи Нац. банку України. Суми : Університет, книга, 2004. 320 с.
5. Фінансове право : підручник / відп. ред. Гетманець О. П. Х. : Еспада, 2008. 416 с.
6. Нестеренко А.А Щодо підходів до визначення фінансового правопорушення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2016. № 23. URL: <http://www.vestnik-pravo.tgu.od.ua/archive/juspradenc23/26.pdf>
7. Інструкція про порядок проведення ревізій і перевірок державною контрольно-ревізійною службою в Україні : наказ Головного контрольно-ревізійного управління України від 03.10.1997р. № 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0497-97/ed20060322/find?text=%D4%B3%ED%E0%ED%F1%EE%E2%E5+%EF%F0%E0%E2%EE%EF%EE%F0%F3%F8%E5%ED%ED%FF#Text> (втрата чинності).
8. Інструкція про порядок проведення контрольних заходів контрольно-ревізійним сектором Державної судової адміністрації України : наказ Державної судової адміністрації України від 04.02.2005 р. № 11 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0749-05/ed20110729/find?text=%D4%B3%ED%E0%ED%F1%EE%E2%E5+%EF%F0%E0%E2%EE%EF%E0%F3%F8%E5%ED%ED%FF#Text> (втрата чинності).
9. Уртаєва Л. Г. Теоретико-правові засади запобігання фінансовим ... канд. юрид. наук : 12.00.07/Запорізь. нац. ун-т. 2021 р.
10. Фінансове право : підручник / за заг. ред. О.М. Бандурки та О.П. Гетманець; Ю.М. Жорнокуй, О.В. Кашкарьова, Т.В. Колесник та інші. Х. : Екограф, 2015. 500 с. С. 63.
11. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/card6#Public>
13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F#n3027>
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим правопорушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна : Закон України від 15.12.2005 р. № 3202-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3202-15#Text>
15. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43615?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F#n12>

Urtaieva L. Specific gradation of financial offenses in the legislation of Ukraine

The article is devoted to the coverage of issues related to the definition of the concept of "financial crime" and the implementation of their type gradation.

It is indicated that the normative fixation of the term "financial offense" was contained in a number of subordinate legal acts, where this definition understood the action or inaction of state authorities, local self-government, business entities of all forms of ownership, associations of citizens, officials, citizens of Ukraine and foreign citizens, the consequence of which was non-compliance with financial and legal norms.

It was established that there is no single approach to defining the criteria for distinguishing financial offenses.

It is suggested that the term "financial crime" should be understood as an illegal, socially harmful or dangerous act that violates the norms of financial legislation and for which the law provides for legal liability.

It was established that there is no single approach to defining the criteria for distinguishing financial offenses.

It is argued that the basis for distinguishing a financial offense as an independent type of legal offense is the specificity of the financial legal relationship that is the object of the

---

offense. The general signs of a financial offense are defined, in particular: 1) its manifestation in the form of an act (namely, actions or inaction); 2) inherent dangerous and socially harmful character; 3) is an illegal act that violates the norms of financial legislation and affects the financial interests of the state; 4) the law provides for legal responsibility for its commission, etc.

It is indicated that one of the possible criteria for the classification of financial offenses in the legislation is the type of responsibility to which the subject will be brought, in particular: 1) financial offenses for which administrative responsibility is established; 2) financial offenses for which criminal liability has been established.

The sufficient breadth of the object protected by administrative law and including administrative offenses that can be defined as financial, namely: violation of the rules on currency transactions, is substantiated. violation of the order of foreign exchange transactions; placement of securities without registration of their issue or violation of the procedure for the issuance of securities; violation of the procedure for keeping tax records, providing audit opinions; failure to provide documents, the provision of which is provided for by the legislation on the depository system of Ukraine; violation of the procedure for publishing financial statements or consolidated financial statements; violation of legislation on financial issues, etc.

Key words: *financial crime, responsibility, gradation, financial legislation, administrative liability, criminal liability, budgetary legal relations, tax legal relations, banking, sphere of monetary circulation, currency regulation.*